Skolinspektionen

Beslut

Lemshagastiftelsen
expedition@lemshaga.se

Rektor vid Lemshaga Akademi
Anna-lena.bengtsson@lemshaga.se

2017-05-17

Dnr 400-2016:207

Beslut

efter kvalitetsgranskning av

Lärande och utveckling i fritidshemmets undervisning
med inriktning mot språk och kommunikation
samt natur, teknik och samhälle
vid
fritidshemmet vid Lemshaga Akademi i Värmdö kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd av 26 kap. 19 § skollagen (2010:800) genomfört en kvalitetsgranskning av *Lärande och utveckling i fritidshemmets undervisning*. Granskningen av fritidshemmets undervisning har avgränsats till områdena språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle.

Syftet med granskningen är att bedöma i vilken grad undervisningen i fritidshemmen genomförs och styrs, så att den främjar elevernas utveckling och lärande inom dessa områden.

Granskningen ska besvara följande frågeställningar:

1. I vilken grad och på vilka sätt främjar undervisningen elevernas förmåga att kommunicera med språkliga uttrycksformer i olika sammanhang och för skilda syften?

2. I vilken grad och på vilka sätt främjar undervisningen elevernas förmåga att utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle?

3. I vilken grad och på vilka sätt främjar rektorn undervisningen inom områdena kommunikation samt natur, teknik och samhälle?

Därutöver ska granskningen på en övergripande nivå försöka finna tänkbara förklaringar till hur olika förutsättningar kan påverka undervisningen i fritidshemmet.

Granskningen genomförs i 24 fritidshem. I urvalet ingår såväl enskilda som kommunala huvudmän. Granskningen av fritidshemmet vid Lemshaga Akademi i Värmdö kommun ingår i denna granskning.

Skolinspektionen besökte Lemshaga akademi den 3-4 april 2017. Besöket genomfördes av Lena Johansson och Robert Östberg. Vid besöket genomförde Skolinspektionen intervjuer med rektorn, personal och elever samt gjorde observationer av verksamheten. Därutöver har Skolinspektionen tagit del av verksamhetens dokumenterade planeringar och kvalitetsarbete.

När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport.

I detta beslut ges en beskrivning av de utvecklingsområden som framstått som mest centrala. I beslutet redovisar Skolinspektionen även sina iakttagelser, analyser och bedömningar.

Bakgrundsuppgifter om fritidshemmet vid Lemshaga Akademi

Lemshagas fritidshem omfattar totalt 143 inskrivna elever i åldrarna 6–9 år. Fritidshemmet leds av rektorn för Lemshaga Akademi, en stiftelseägd icke vinstdrivande friskola. Fritidshemsverksamheten bedrivs i två byggnader, en där undervisningen i huvudsak sker för elever i förskoleklass och årskurserna 1–2 och en för elever i årskurs 3. Fritidshemsverksamheten är organiserad i tre avdelningar, en innefattande 36 elever i förskoleklass, en med 72 elever i årskurserna 1–2 och en med 36 elever i årskurs 3. Undervisning i fritidshemmet bedrivs både före och efter elevernas skoldag. Inom vissa projekt i samverkan med grundskolan sker undervisning utifrån fritidshemmets uppdrag även under andra delar av dagen.

Andelen årsarbetare[1] med pedagogisk högskoleutbildning är cirka 60 procent, vilket enligt Skolverkets nationella statistik avseende år 2016 är högre än motsvarande andel för fritidshem i riket (42 procent). Enligt samma jämförande statistik har Lemshagas fritidshem en något högre personaltäthet, med 19 inskrivna elever per årsarbetare jämfört med 22 elever per årsarbetare i riket.

Sammanfattande bedömning

Skolinspektionens kvalitetsgranskning visar att undervisningen till stora delar ger eleverna förutsättningar att på olika sätt utveckla sin förmåga att kommunicera samt att den bidrar till att utveckla elevernas intresse för och kunskaper om natur, teknik och samhälle. Personalen arbetar medvetet för att skapa miljöer, aktiviteter och situationer som kan stödja eleverna att utveckla sin fantasi, lek och kreativitet. Eleverna ges även möjlighet att utveckla sin problemlösningsförmåga genom såväl matematiskt tänkande som i socialt samspel. Det genomförs också planerade aktiviteter som ger elever möjlighet att utveckla såväl sina kommunikativa som tekniska och matematiska förmågor. Verksamheten utgår från elevernas behov och intressen genom att eleverna ges en långtgående valfrihet att delta i de aktiviteter som erbjuds.

---

[1] Med årsarbetare menas anställda som arbetar med elever omräknat till årsarbetare med hjälp av tjänstgöringsgraden.

Inom området språk och kommunikation visar granskningen att eleverna ges möjlighet att kommunicera på olika sätt i skapande och lek. Personalen bemöter och kommunicerar med elever på ett engagerat och uppmuntrande sätt som stödjer deras förmågor att reflektera och att framföra egna åsikter. Eleverna ges även möjlighet till läsning. Av utredningen framgår vidare att digitala lärverktyg till viss del används, men att lärmiljön i högre grad kan organiseras så att den uppmuntrar eleverna till att använda digitala lärverktyg för skrivande och dokumentation samt som kreativa verktyg för att exempelvis skapa egna filmer och berättelser.

Inom området natur, teknik och samhälle ges eleverna genom lärmiljön och inom planerade aktiviteter möjlighet att utforska företeelser i naturen och använda sig av olika tekniker. Eleverna får även möta ett innehåll som handlar om demokratiska principer och om hur gemensamma beslut kan fattas. Vidare ges de möjlighet att utveckla sin förmåga att hantera konflikter genom att de uppmuntras till lösningsfokuserad reflektion i de eventuella situationer som uppstår. I syfte att i än högre grad stimulera elever att utveckla sina förmågor att utforska och beskriva företeelser kopplat till natur och teknik kan undervisningen utvecklas så att personalen i högre utsträckning uppmuntrar och motiverar elever att delta i genomförandet av aktiviteter samt utmanar fler elever i sin lek, bland annat ur ett genusperspektiv. Vidare kan undervisningen även utvecklas så att eleverna i högre utsträckning ges möjlighet att utforska företeelser i samhället genom att besöka olika verksamheter.

Granskningen visar också att rektorn leder och följer upp undervisningen vid fritidshemmet och att det finns en struktur för uppföljning och utvärdering som utgår från fritidshemmets syfte och centrala innehåll enligt läroplanen. Rektorn fattar beslut om utvecklingsområden och personalen ges kompetensutveckling utifrån verksamhetens behov.

Identifierade utvecklingsområden

I syfte att höja verksamhetens kvalitet inom de granskade områdena bedömer Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete i första hand behöver inledas inom följande områden.

- Lärmiljön behöver i högre grad utformas så att eleverna uppmuntras att använda digitala lärverktyg i syfte att stödja deras kommunikativa förmågor.
- Undervisningen behöver utvecklas så att eleverna i högre utsträckning får möta närsamhällets och föreningslivets utbud av aktiviteter och platser för kultur och fritid.

- Personalen behöver i högre utsträckning utmana eleverna att utveckla sina förmågor i deras egenvalda lekar, bland annat utifrån ett genusperspektiv.

Bedömningsområden

Genom undervisningen ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att kommunicera med språkliga uttrycksformer i olika sammanhang och för skilda syften.

Av läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11, fortsättningsvis läroplanen) framgår att undervisningen ska ta tillvara elevernas nyfikenhet och ge dem möjlighet att utveckla sitt intresse för och sin förmåga att kommunicera med olika språkliga uttrycksformer. Dessutom ska undervisningen sträva efter att på olika sätt skapa möjligheter för elever med annat modersmål än svenska att använda både svenska och sitt modersmål. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att skapa och uttrycka sig genom lek och olika estetiska uttrycksformer. På så sätt ska undervisningen ge eleverna förutsättningar att kunna tänka, lära och kommunicera i olika sammanhang och för skilda syften. Vidare framgår att undervisningen ska behandla följande centrala innehåll inom kunskapsområdet språk och kommunikation:

- *Samtala, lyssna, ställa frågor samt framföra egna tankar, åsikter och argument om olika områden, till exempel etiska frågor och vardagliga händelser.*
- *Samtala om olika typer av texter.*
- *Digitala verktyg och medier för kommunikation.*
- *Säker och ansvarsfull kommunikation, även i digitala sammanhang.*
- *Ord och begrepp som uttrycker behov, känslor, kunskaper och åsikter. Hur ord och yttranden kan uppfattas av och påverka en själv och andra.*

Av läroplanen framgår också att förskoleklassen, fritidshemmet och skolan ska samverka på ett förtroendefullt sätt med varandra och förskolan för att stödja elevernas utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv.

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att lärmiljön och undervisningen till stora delar uppmuntrar elevernas fantasi och lek, och därigenom ger eleverna möjlighet att utveckla sitt intresse för och sin förmåga att kommunicera. I leken och i de planerade aktiviteterna ges eleverna möjlighet till samspel och problemlösning med andra, både muntligt och genom estetiska uttrycksformer såsom skapande och rörelse. Personalen bemöter och kommunicerar med eleverna på ett engagerat och uppmuntrande sätt som stödjer deras fantasi och förmågor att reflektera och framföra egna åsikter. Det varierar dock i viss mån mellan personal i vilken utsträckning och med vilket syfte de interagerar med och utmanar elever i deras lek. För att i högre grad utmana alla elever att utveckla sina kommunikativa förmågor bör skillnader i undervisningens innehåll och genomförande tas i beaktning vid planering av undervisningen.

Av granskningen framgår att avdelningarna, med viss variation i frekvens, genomför fritidsråd. Vid en avdelning används denna samling pedagogiskt medvetet av personalen bland annat för att eleverna ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att argumentera, något som med fördel kan utvecklas även vid övriga avdelningar.

I viss mån får eleverna använda digitala verktyg. Undervisningen kan dock utvecklas så att eleverna i högre utsträckning får möta ett innehåll som handlar om digitala medier för kommunikation, skrivande och dokumentation samt som kreativa verktyg för att exempelvis skapa egna filmer och berättelser.

Av granskningen framgår att eleverna ges tillgång till litteratur av olika slag samt möjlighet till läsning. Vidare framgår att personal ibland läser för eleverna men att arbetet med att stimulera elever till läsning kan utvecklas. Elever med annat modersmål än svenska behöver vidare få möjlighet att läsa litteratur på sitt modersmål och i undervisningen stimuleras att utveckla det.

Vidare framgår många goda exempel på planerade aktiviteter där eleverna får möta olika delar av det centrala innehållet i läroplanen och som ger dem möjlighet att utveckla sina förmågor. Det framgår även att eleverna i hög grad får välja om de vill delta i aktiviteterna. För att fler elever ska möta undervisningens innehåll och därigenom utveckla sina kommunikativa förmågor, kan personalen i högre utsträckning uppmuntra och motivera fler elever att delta i de personalledda aktiviteter som genomförs.

Underlag för bedömning

Både rektor och personal beskriver att eleverna får utveckla sin förmåga att kommunicera genom att de i hög utsträckning får prata om känslor och trygghet och försöka förstå varandra. Personalen ger exempel på att detta sker i samband med att konflikter mellan elever uppstår men att det även kan ske planerat i undervisningen utifrån att eleverna får se på värdegrundsrelaterad film. Personalen vid en avdelning uppger sig använda fritidsråd för att exempelvis låta eleverna föra diskussioner, bland annat med bilder som underlag, samt för att stödja eleverna att utveckla sin förmåga att argumentera. Vidare berättar personalen att eleverna ges möjlighet till estetiska uttryckssätt, såsom pyssel och leklådor med diverse lekutrustning. Eleverna ges möjlighet att visa upp sina skapelser genom exempelvis ett glasskåp där de kan "ställa ut".

Personalen uppger att de försöker stödja elevernas kommunikation i leken genom att skapa miljöer som stimulerar till kreativitet och där eleverna ska ges utrymme att leka utan att bli avbrutna. De uppger att en stimulerande miljö underlättar för personalen att kunna fånga små stunder där de kan stötta elever att fördjupa sin lek. De beskriver att detta är något de skulle vilja göra mer av,

och att begränsningar både kan handla om tid och kompetens. Av observationer i fritidshemmet framgår exempel där personalen stödjer och utvecklar elevernas lek genom att interagera med dem, bland annat genom att ställa frågor och föra in begrepp. Vid ett exempel leker två pojkar att de bygger en biltvätt, och personal ställer frågor som "-Lagar ni bilar där inne? Fick du tvätta hans bil med högtryckstvätt? Hade han kafferast?". Observationer utomhus visar även ett flertal exempel där elever leker under längre stunder utan interaktion med personal. Eleverna uppger att personalen är med i "veckans lek" men att de i övrigt leker själva. De uppger att personal dock kan komma och prata om hur de kan förbättra leken i det fall någon gjort sig illa. Observationer visar vidare på flera exempel där elever under längre tid bygger lego och spelar dataspel utan någon interaktion med personal.

Personalen uppger vidare att eleverna ges möjlighet till kommunikation i de planerade aktiviteterna, såsom "veckans pyssel" och "veckans lek" som eleverna erbjuds att delta i, och som ger eleverna möjlighet till många olika uttryckssätt. Observationer ger flera exempel där eleverna fritt kan välja att delta i den planerade aktiviteten eller sysselsätta sig med något annat utan att personalen försöker uppmuntra fler till deltagande. Vid ett exempel sitter elever vid ett bord och pysslar med påsktema medan några elever istället väljer att leka katt i en annan del av rummet.

Eleverna ges vidare möjlighet till läsning av fack- och skönlitteratur. De berättar att de ibland åker till ett bibliotek och lånar böcker som de kan läsa på morgonen innan skolan börjar. Personalen vid en avdelning uppger att de har bokkorgar med böcker som eleverna valt om bland annat djur och natur, och att de kan börja samlingar med att elever får läsa i sina böcker innan en aktivitet inleds. Personalen uppger vidare att det finns utrymmen för eleverna att läsa i lugn och ro. Eleverna berättar att det inte finns något läsrum, och att ljudnivån ibland är för hög för att de ska kunna läsa. De berättar vidare att det hänt att personal har tipsat dem om böcker. Både rektor, personal och elever ger vidare exempel på att personal ibland kan läsa högt för elever vid fruktstunder. Både personal och rektor ser dock arbetet med att stimulera elever till läsning som ett utvecklingsområde. Rektorn beskriver hur det skulle kunna skapas fler platser för läsande, att personalen skulle kunna läsa mer för eleverna och att fritidshemmet på ett bättre sätt skulle kunna fånga upp elever som inte läser hemma. Rektorn uppger att fritidshemspersonalen under nästa år ska få delta i läslyftet. Rektorn och lärarna uppger vidare att det finns, om än få, elever med annat modersmål än svenska i fritidshemmet, men att det dock saknas litteratur på andra språk än svenska och engelska.

Eleverna uppger att de i fritidshemmet brukar spela dataspel, men att det i övrigt inte finns datorer som de kan använda. En elev uppger sig ibland ha fått en matematikuppgift att lösa med en surfplatta, medan övriga elever uppger att de inte fått det. Eleverna uppger sig vidare inte ges tillfällen att besöka internetsidor och att personalen inte heller pratat om sociala medier. Rektor uppger att eleverna exempelvis får möta digital utrustning genom att spela dataspel och att det finns surfplattor i fritidshemmet som används för att hitta texter och bilder inom ramen för olika projekt. Eleverna ger vidare exempel på att de fått lära sig att skriva vykort och brev, men inte i digital form. Personalen ger exempel på att eleverna kan få använda foto som medel för kommunikation, men att de inte använder digitala verktyg så mycket i övrigt. Detta för att komplettera skolan, som är digitaliserad. Både rektorn och personalen uppger vidare att digitala verktyg används restriktivt för att hålla nere elevernas skärmtid. Elever uppger att de varje vecka spelar dataspel, men att tiden är begränsad till 15 minuter per elev och vecka. Observationer visar att elever vid en avdelning spelar dataspel under en längre tid utan interaktion med personal, och att två dagar av veckans schema vid denna avdelning utgörs av dataspel.

Genom undervisningen ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att utforska och beskriva företeelser och samband i natur, teknik och samhälle

Av läroplanen framgår att undervisningen ska bidra till att utveckla elevernas intresse för och kunskaper om natur, teknik och samhälle genom att ge dem möjligheter att utforska, ställa frågor kring och samtala om företeelser och samband i omvärlden. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att använda matematik för att beskriva omvärlden och lösa vardagliga problem. Vidare ska undervisningen ge eleverna möjlighet att utveckla kunskaper om hur de olika val som människor gör kan bidra till en hållbar utveckling. Genom att eleverna får vistas i natur och samhälle ska undervisningen också stärka deras möjligheter att ta del av ett aktivt förenings-, kultur-och friluftsliv i närmiljön. Vidare framgår att undervisningen bl.a. ska behandla följande centrala innehåll inom kunskapsområdet natur och samhälle:

- *Olika sätt att utforska företeelser och samband i natur, teknik och samhälle, till exempel genom samtal, studiebesök och digitala medier. Hur företeelser och samband kan beskrivas, till exempel med ord och bilder.*
- *Matematik som redskap för att beskriva vardagliga företeelser och för att lösa vardagliga problem.*
- *Byggande och konstruktion med hjälp av olika material, redskap och tekniker.*
- *Normer och regler i elevernas vardag, till exempel i lekar och spel, och varför regler kan behövas.*
- *Etnicitet, könsroller, kroppsideal och konsumtion samt kritisk granskning av hur dessa företeelser framställs i medier och populärkultur.*
- *Barnets rättigheter i enlighet med konventionen om barnets rättigheter (barnkonventionen).*

Av läroplanen framgår också att förskoleklassen, fritidshemmet och skolan ska samverka på ett förtroendefullt sätt med varandra och förskolan för att stödja elevernas utveckling och lärande i ett långsiktigt perspektiv.

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att undervisningen till stora delar ger eleverna förutsättningar att utforska företeelser och samband i natur och teknik och till viss del i samhälle. Eleverna ges i hög utsträckning tillfällen att reflektera över och påverka regler samt lösa konflikter som uppstår i lekar och spel. Vidare ges eleverna möjlighet att använda ett matematiskt tänkande för att lösa vardagliga problem samt utveckla sin förmåga att bygga och omstrukturera med hjälp av olika material, redskap och tekniker. Eleverna får vidare möta ett innehåll som handlar om hållbar utveckling.

Granskningen visar flera goda exempel på personalledda aktiviteter där elever får utforska företeelser och samband samt bygga och konstruera med hjälp av olika material, redskap och tekniker. Utmärkande för undervisningen är en hög grad av valfrihet för elever att delta i olika aktiviteter. För att fler elever ska få möta undervisningens innehåll och därigenom utveckla sina förmågor inom natur, teknik och samhälle kan personalen i högre utsträckning uppmuntra och motivera fler elever att delta i de personalledda aktiviteter som genomförs.

Av granskningen framgår vidare flera goda exempel där personalen i de situationer som uppstår ger elever möjlighet att utveckla sina förmågor att diskutera regler och hantera konflikter på ett konstruktivt sätt. Det förekommer även flera exempel där personalen utifrån elevernas tankar och lek skapar situationer där elever får fördjupa sina kunskaper om djur och natur. Granskningen visar även att det finns en variation mellan personal i vilken utsträckning och med vilket syfte de interagerar med elever i deras egenvalda lekar, och att undervisningen kan utvecklas så att eleverna i sin lek och i sitt byggande i högre grad stimuleras och utmanas att utveckla sina förmågor. Detta särskilt i beaktning taget till ett könsrollsperspektiv. Vidare kan undervisningen utvecklas så att eleverna i högre utsträckning genom olika typer av besök får möta ett innehåll som handlar om att möta närsamhällets och föreningslivets utbud av aktiviteter och platser.

Underlag för bedömning

Observationer visar att fritidshemmet är beläget i ett naturområde med skog och sjö, och personalen beskriver att de på olika sätt använder sig av naturen i undervisningen för att eleverna ska ges möjlighet att utforska samband. Exempelvis har platser för kojbygge och stall iordningsställts för att stimulera till te-

matiska lekar. Personalen uppger att de försöker observera och lyssna vad eleverna visar intresse för som underlag för att utveckla en miljö som stödjer elevernas kreativitet. De beskriver att de i sin undervisning försöker ta tillvara naturfenomen så som hur skuggor flyttar sig.

Personalen uppger vidare att de försöker fånga de spontana situationer som uppstår i elevernas lek för att de ska få fördjupa sin förståelse om samband i naturen. De kan exempelvis prata om blommor eller porslinsskärvor som eleverna vill visa för personalen att de hittat. Observationer visar exempel där några elever kastar större stenar i marken för att försöka krossa dem. Personalen berättar att de i dialog med dessa elever förstått att eleverna ville komma åt det i stenarna som glimmar, och att detta utmynnat i att personal plockat fram en stensamling som eleverna fått undersöka med lupp för att på så sätt kunna upptäcka olika stenarter. Observationer visar också exempel där en elev uttrycker rädsla för getingar och där personalen i dialog med eleven förklarar getingens och binas vikt i ekosystemet och att de pollinerar växter och gör honung. I ett annat exempel fångar personal upp elevers funderingar runt fåglar, vilket utmynnar i att några elever får gissa fågelarter utifrån en affisch som är uppsatt på en husvägg.

Personal och elever uppger att eleverna ges möjlighet till byggande och konstruktion inomhus med lego, klossar och plastmaterial och utomhus med sand, tegelstenar, plaströr och träpinnar i olika storlekar. Eleverna berättar att de på sommaren ges möjlighet till "utesnickis" där de med personalens hjälp får snickra och bygga. Eleverna berättar att personalen i övrigt inte ofta är med när de bygger, bara ibland om eleverna frågar. Personalen uppger att de försöker vara på plats när elever bygger kojor och bygger vid "stallet", men uppger samtidigt att de önskar kunna göra det mer. Observationer visar också flera exempel där elever bygger kojor, med plaströr i sandlåda, i "stallet" och med lego utan att personalen utmanar dem i konstruktion och byggande.

Personal beskriver att eleverna även inom ramen för planerade aktiviteter så som veckans pyssel och veckans experiment ges möjlighet att utforska samband inom natur och teknik och därigenom möta olika material och tekniker. De ger exempel på ett projekt där elever på datorer fått bygga figurer med lager på lager-teknik. Observationer visar flera exempel där elever utifrån egna önskemål och med stöd och uppmuntran av personal ges möjlighet att tillverka påskkort, hönor och kycklingar av olika slag och med olika material. I en observation får en elev med hjälp av personalen lära sig att med en vass sticka peta in ull i en flirtkula. En annan observation visar ett exempel där nio elever, med varsin uppblåst ballong och en bit plast, genomför ett experiment under ledning av en personal. Personalen berättar för eleverna om negativt respektive

positivt laddade elektroner och exemplifierar bland annat med plus och minus på ett batteri. Personalen förklarar att syftet med experimentet är att skapa två negativa pooler, som inte dras till varandra, och att de därigenom ska få plastbiten att sväva. Personalen förklarar fenomenet genom att låta eleverna gnugga ballongerna mot sitt hår och släppa den. Därefter visar personalen experimentet och låter sedan eleverna själva prova. Eleverna försöker genomföra experimentet upprepade gånger utan att lyckas, medan personalen uppmuntrar till reflektion över varför. Personalen låter eleverna förstå att de gör rätt, men att de råkar komma åt ballongen och därigenom ladda den med positiva elektroner. Eleverna ska få försöka igen vid ett nytt tillfälle, och ges tid att reflektera över hur de då ska göra för att få experimentet att fungera. Avslutningsvis visar personalen en film där experimentet lyckas.

I observationer av planerade aktiviteter, exempelvis "utesnickis", framgår att elever ges stor frihet att delta i dessa. Eleverna uppger i intervju att det är frivilligt att delta i planerade aktiviteter så som veckans pyssel och att de själva får bestämma vad de ska sysselsätta sig med i fritidshemmet. De berättar vidare att de brukar göra olika saker, någon brukar spela dataspel, en annan leka häst och delta i veckans pyssel och en tredje "gå runt och prata". Personalen beskriver att de försöker se och höra vad eleverna uttrycker intresse för och utifrån det utveckla en fysisk miljö som stimulerar elevernas kreativitet. De beskriver att eleverna bjuds in till planerade aktiviteter samt till planeringen av dessa.

Eleverna uppger vidare att det mest är flickor som leker i stallet och pojkar i kojorna. Observationer visar exempel där cirka 20 elever leker limbo till musik, uteslutande flickor. I en annan observation sitter flickor och pysslar medan pojkar spelar dataspel och bygger med lego. Rektorn uppger sig vara medveten om att pojkar och flickor ofta är uppdelade i leken och ger exempel på att vissa insatser gjorts för att arbeta med detta. Exempelvis har en föreläsare inbjudits, litteratur köpts in och att personalen sett till att flickor getts mer utrymme att spela pingis. Personalen uppger att de införskaffat lekmaterial som ska kunna bidra till att bryta normer. De uppger vidare att de tänker på hur de uttrycker sig, till exempel att inte använda ord som "tjejer" och "killar" eller "legogubbar". Personalen vid en avdelning har i olika lådor sorterat legobitar i storleksordning och upplever att flickor föredrar detta framför en stor back med blandade legobitar.

Eleverna uppger att personalen inte brukar prata om matematik men ger exempel på spel där de behöver räkna ut hur de ska lägga ett mönster för att det ska stämma. Personalen berättar att elever ges möjlighet att utveckla sitt matematiska tänkande genom veckans spel och att de har tillgång till kortlekar och strategispel som Mastermind, Yatzy och fyra-i-rad. Personalen beskriver att de

försöker stimulera elevernas matematiska tänkande i deras lek, exempelvis genom en regel vid kojbygge där mängden material de har att tillgå beror av antalet involverade elever. Eleverna får då räkna ut hur många de behöver vara för att ges tillräckligt mycket material. Observationer visar exempel där personalen använder sig av begrepp som "dubbelt så lång" och där en elev får gissa hur många nollor talet ett tusen innehåller. Två observationer visar att det utomhus finns ett schackspel i stort format, och att elever som spelar det gör det utan interaktion med personal. Enligt rektorns och personalens uppgifter arbetar personalen medvetet med att lära elever att kunna spela spel på egen hand, och har under en längre tid arbetat för att eleverna på egen hand ska kunna spela schack.

Eleverna uppger att de inte får bestämma så mycket om vilka regler som ska finnas i fritidshemmet. Samtidigt beskriver både elever och personal att personalen brukar fråga eleverna hur de kan förbättra leken när konflikter uppstår. Personalen uppger vidare att de, med mellan avdelningarna varierande frekvens, genomför fritidsråd där eleverna muntligt och skriftligt ges möjlighet att framföra förslag till lekar och diskutera regler. Vid en avdelning ges eleverna i denna samling möjlighet att exempelvis utveckla sin argumentationsförmåga. Vid avdelningen för de yngsta barnen uppger personalen att eleverna gemensamt får reflektera och göra överenskommelser i anslutning till att de ser en film om att vara ny i klassen.

Elever och personal uppger att de pratat om barns rättigheter på skolan men inte i fritidshemmet. Rektorn uppger att eleverna får diskutera barns rättigheter exempelvis i anslutning till FN-dagen.

Elever och personal ger exempel på hur de arbetat med hållbar utveckling. Eleverna ger exempel på att en avdelning plockat skräp i skogsslänten och därefter planterat där. Personalen beskriver att eleverna får använda återvunnet material och att de fått prata om hur man kan vara rädd om saker, hur man sorterar matrester och papper, och varför man inte ska ta bort bark från träden. Elever har också fått odla i mjölkförpackningar, skörda och göra egen saft.

Vissa elever uppger sig ha besökt ett spårvagnsmuseum. I övrigt uppger eleverna att de inte har gjort någon utflykt och inte fått besök. Rektorn och personalen uppger att studiebesök görs på lov i den mån det går. Rektorn uppger att tennisklubben varit på besök och att det finns exempel på att föräldrar berättat om sina yrken, men att besök i huvudsak görs i skolan för att de ska komma alla elever till del. Personalen uppger att de ofta diskuterar trafik med eleverna, såsom bussar och tunnelbanor.

Rektorns styrning och ledning av undervisningen med inriktning mot områdena språk och kommunikation samt natur, teknik och samhälle.

Av 4 kap. 3 § skollagen (2010:800) framgår att varje huvudman systematiskt och kontinuerligt ska planera, följa upp och utveckla utbildningen. Av 4 kap. 4 § skollagen framgår bl.a. att detta arbete även ska genomföras på skolenhetsnivå samt att rektorn är ansvarig för att kvalitetsarbetet genomförs.

Av Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2014:39) med kommentarer: Fritidshem framgår att rektorn bör se till att fritidshemmets utvecklingsområden identifieras och synliggörs i det systematiska kvalitetsarbetet. Rektorn bör vidare organisera verksamheten så att personalen i fritidshemmet ges utrymme att planera, följa upp och utveckla utbildningen samt organisera verksamheten så att den stödjer samarbetsformer och erfarenhetsutbyten mellan personalen i fritidshemmet, förskoleklassen och skolan. Vidare framgår att rektorn bör anpassa gruppstorlek, personaltäthet och gruppsammansättning och då väga in faktorer såsom: elevernas ålder, personalens kompetens, lokalernas och utemiljöns utformning, elever med annat modersmål än svenska, elever i behov av särskilt stöd, kontinuitet i elev- och personalgruppen samt elevernas närvarotider. Rektorn bör vidare utforma kompetensutvecklingsinsatser för personalen i fritidshemmet utifrån en kontinuerlig kartläggning och analys av verksamhetens behov.

Skolinspektionens bedömning

Skolinspektionen bedömer att rektorn leder och följer upp undervisningen vid fritidshemmet. Rektorn har organiserat verksamheten så att personalen, med stöd av en utvecklingsledare för fritidshemmet, ges utrymme att planera undervisningens innehåll och utvärdera dess resultat. Personalen tilldelas även tid för samverkan med lärare i förskoleklass och grundskola, men den behöver organiseras för att bli praktiskt genomförbar. Rektorn följer upp fritidshemmets arbete, identifierar utvecklingsbehov samt fattar beslut om och genomför utvecklingsinsatser. Personalen ges kompetensutveckling utifrån verksamhetens behov.

Av granskningen framgår att personal i planering av undervisningens innehåll upprättar lokala pedagogiska planeringar som synliggör övergripande mål samt centralt innehåll för undervisningen i fritidshemmet. De planeringar som Skolinspektionen tagit del av är utarbetade på varierande sätt. I flera exempel framgår bland annat vilket centralt innehåll för fritidshemmet som ligger till grund för aktiviteten. I flera exempel tydliggörs också syftet med aktiviteten, men utifrån grundskolans övergripande mål och inte utifrån fritidshemmets uppdrag. Skolinspektionen bedömer att personalen kan utveckla sin planering av undervisningen så att de lokala pedagogiska planeringarna i högre utsträckning tydliggör hur aktiviteterna utgår ifrån fritidshemmets syfte och de långsiktiga förmågor som eleverna ska ges förutsättningar att utveckla.

Av granskningen framgår vidare att kvalitetsarbetet dokumenteras i en verksamhetsplan. Skolinspektionen bedömer att dokumentationen kan utvecklas så att den även innefattar analyser av fritidshemmets arbete och resultat i förhållande till syfte och central innehåll enligt läroplanen. Detta som underlag för beslut om utvecklingsområden och insatser som leder till högre kvalitet i fritidshemmets undervisning.

För uppföljning och utvärdering av innevarande läsårs undervisning i fritidshemmet finns en utarbetad matris som utgår från de långsiktiga förmågor som verksamheten syftar till att eleverna ska utveckla samt kunskapsområdena i det centrala innehållet för fritidshem enligt läroplanen. Skolinspektionen bedömer att detta underlag kommer att kunna utgöra ett gott stöd för fritidshemmets utveckling både vad gäller planering, utvärdering och dokumentationens innehåll.

Underlag för bedömning

Enligt rektorns uppgifter har fritidshemmet organiserats så att 15 procent av personalens tjänst utgörs av planeringstid. Denna tid innefattar varje vecka 90 minuter gemensam planering inom fritidshemmet och 30 minuter planeringstid tillsammans med lärare i skolan. Personalen uppger att detta, med undantag för den personal som arbetar deltid, innebär att de totalt ges sex timmar planeringstid per vecka. Rektorn uppger vidare att samtlig personal i fritidshemmet därutöver ges två hela planeringsdagar och en utvecklingsdag per år.

Rektorn uppger att fritidshemspersonalens samplanering med skolan är ett utvecklingsområde, att tid finns avsatt men att det i praktiken är svårt att genomföra eftersom personal samtidigt behövs i elevgrupperna. Rektorn ger dock flera exempel på projekt där skolan och fritidshemmet utifrån respektive uppdrag samverkar runt gemensamma teman.

Rektorn uppger sig följa upp undervisningen i fritidshemmet genom att delta under utvärderingsdagar och ibland under personalens möten samt genom verksamhetsbesök inför personalens utvecklingssamtal. Vidare uppger sig rektorn följa upp verksamheten genom en av skolans pedagogiska utvecklingsledare som rektorn gett i uppdrag att arbeta med utveckling av fritidshemsverksamheten. Enligt rektorn och personalen deltar utvecklingsledaren varje vecka under fritidshemspersonalens gemensamma möten, handleder personalen i arbetet utifrån läroplanen samt utgör en länk mellan fritidshemmet och skolans pedagogiska utvecklingsgrupp.

Rektor uppger att fritidshemspersonal regelbundet ges fortbildning utifrån enhetens pedagogiska profil, med elevernas språk och kommunikation som en

central del. Vidare uppger rektorn att personalen ges fortbildning utifrån verksamhetens utvecklingsbehov. Exempelvis gavs all personal utbildning om läroplanens kapitel fyra i samband med att det infördes. Personalen har därefter arbetat aktivt med att upprätta lokala pedagogiska planeringar och med att utveckla kvalitetsarbetet. Enligt rektorn har utvecklingen inneburit att personalens diskussioner nu handlar mer om pedagogiska frågor än om praktiska och att läroplanen nu är central för undervisningen i fritidshemmet.

Rektorn uppger att verksamheten planeras med utgångspunkt i barnens önskemål, de yttre förutsättningarna samt läroplanen. Personalen har med stöd av utvecklingsledaren börjat upprätta och arbeta utifrån lokala pedagogiska planeringar för att säkerställa undervisningens förankring i läroplanen. Personalen beskriver att de lokala pedagogiska planeringarna innefattar syfte och centralt innehåll. Skolinspektionen har tagit del av ett antal lokala pedagogiska planeringar.

Personalen beskriver att genomförda aktiviteter utvärderas tillsammans med eleverna och att personalen därefter utvärderar fritidshemsverksamhetens måluppfyllelse. Rektorn uppger att personalen under utvärderingsdagar tillsammans utvärderar fritidshemsverksamheten i förhållande till läroplanen samt till uppsatta mål. Vidare uppger sig rektorn ta del av personalens utvärderingar, fatta beslut om utvecklingsområden samt dokumentera kvalitetsarbetet i en verksamhetsplan för enheten. Av den verksamhetsplan som Skolinspektionen tagit del av framgår bland annat resultat av en föräldraenkät. Vidare framgår enhetens uppsatta mål för fritidshemsverksamheten, samt uppföljning av vilka aktiviteter som genomförts. Det framgår inte några dokumenterade analyser av fritidshemmets verksamhet i förhållande till dess syfte och nationella mål.

Rektorn och personalen uppger att utvecklingsledaren har utarbetat ett underlag för uppföljning anpassat till fritidshemmets nya kapitel i läroplanen och att denna nu ska börja användas. Rektorn beskriver att detta kommer att medföra att utvärderingen av verksamheten systematiskt sker utifrån fritidshemmets syfte och centrala innehåll. Skolinspektionen har tagit del av underlaget. Det utgörs av en matris för utvärdering av de lokala pedagogiska planeringarna, aktiviteter och rutiner i förhållande till respektive förmåga som verksamheten syftar till att eleverna ska utveckla samt i förhållande till samtliga delar av fritidshemmets centrala innehåll.

Uppföljning

Huvudmannen ska senast den 17 november 2017 redovisa till Skolinspektionen vilka åtgärder som vidtagits utifrån de identifierade utvecklingsområdena.

Redogörelsen skickas via e-post, till *skolinspektionen.umea@skolinspektionen.se*, eller per post till *Skolinspektionen, Box 3177, 903 04 Umeå*. Hänvisa till Skolinspektionens diarienummer för granskningen (dnr 400–2016:207) i de handlingar som sänds in.

I ärendets slutliga handläggning har utredare Robert Östberg deltagit.

På Skolinspektionens vägnar

Elisabeth Ahlgren
Enhetschef

Lena Johansson
Föredragande

Bilaga
Författningsstöd m.m.

Bilaga: Författningsstöd m.m.

Skollagen (2010:800)
Allmänna bestämmelser för skolväsendet som även omfattar fritidshemmet (1-5 kap.).

1 kap. Inledande bestämmelser
- Skolväsendet (1 §)
- Definitioner (3 §)
- Syftet med utbildningen (4 §)
- Utformningen av utbildningen (5-7 §§)
- Lika tillgång till utbildning (8 §)
- Likvärdig utbildning (9 §)
- Särskild hänsyn till barns bästa (10 §)
- Läroplan (11 §)

2 kap. Huvudmän och ansvarsfördelning
- Ledningen av utbildningen (9 och 10 §§)
- Lärare och förskollärare (13 och 14 §§)
- Kompetensutveckling (34 §)
- Lokaler och utrustning (35 §)

3 kap. Barns och elevers utveckling mot målen
- Om inte något annat anges gäller bestämmelserna i kapitlet också fritidshemmet (2 §)
- Barnens och elevernas lärande och personliga utveckling (3 §)

4 kap. Kvalitet och inflytande
- Systematiskt kvalitetsarbete enhetsnivå (4 §)
- Inriktningen på det systematiska kvalitetsarbetet (5 §)
- Dokumentation (6 §)
- Allmänt om barnens och elevernas inflytande (9 §)

5 kap. Trygghet och studiero
- Bestämmelserna i 1-6 och 22-24 §§ gäller också för fritidshemmet (2 §)
- Arbetsmiljö (3 och 4 §§)

14 kap. Särskilda bestämmelser för fritidshemmet
- Utbildningens syfte (2 §)
- Erbjudande av utbildning (3 och 4 §§)
- Omfattning (5-8 §§)
- Elevgrupperna och miljön (9 §)

Bilaga

Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11)
1 kap. Skolans värdegrund och uppdrag

2 kap. Övergripande mål och riktlinjer
- Kunskaper (2.2)
- Ansvar och inflytande (2.3)
- Skolan och omvärlden (2.6)
- Rektors ansvar (2.8)

4 kap. Fritidshemmet
- Fritidshemmets syfte och centrala innehåll
- Centralt innehåll: Språk och kommunikation
- Centralt innehåll: Natur och samhälle

Skolverkets allmänna råd med kommentarer
Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2014:39) med kommentarer: Fritidshem
- Rektorns pedagogiska ledarskap (4)
- Lärande i fritidshemmet (5)

Skolverkets allmänna råd (SKOLFS 2012:98) med kommentarer: Systematiskt kvalitetsarbete - för skolväsendet
- Att styra och leda kvalitetsarbetet (1)
- Att dokumentera kvalitetsarbetet (2)
- Att följa upp resultat och måluppfyllelse (3)
- Att analysera och bedöma utvecklingsbehoven (4)